

Якими були мотиви й форми участі неповнолітніх українців у антинацистському русі опору?

Неповнолітні українці стали учасниками антинацистського руху опору. Можна окреслити такі мотиви вступу дітей і підлітків на героїчний і поряд з цим смертельно небезпечний шлях боротьби з окупантами: 1) особисті – прагнення відомстити окупантам за втрату рідних і близьких, за перерване мирне життя; 2) ситуативні – пов'язані з конкретними обставинами життя під окупацією; 3) психологічні – дитячий романтизм, недостатнє усвідомлення небезпеки; 4) громадянські – зумовлені почуттям радянського патріотизму та самоідентифікацією з соціалістичним ладом, що було прищеплено радянською системою освіти й виховання; 5) організаційні – майже поголовне членство юних громадян у дитячих і юнацьких комуністичних організаціях, які розглядалися як помічник і резерв комуністичної партії; 6) вікові – прагнення підвищити свій соціальний статус через допомогу старшим у їхній боротьбі з нацизмом; 7) екзистенційні – як «усунення» себе на межі буття тощо.

Партійно-комсомольські структури усіяло заохочували участь у спротиві нацистам цивільного населення окупованих територій, у тому числі й наймолодших громадян. Так, у січні 1942 р. з'явилася комсомольська листівка «До радянських юнаків, дівчат і підлітків», у якій містився заклик до юних громадян «збирати відомості про противника, псувати його комунікації, вчиняти диверсії, допомагати партизанам...». А 15 вересня 1942 р. бюро ЦК ВЛКСМ зобов'язало комсомольські організації очолити «патріотичне піднесення дітей» та активізувати їхню участь у боротьбі із загарбниками. Звісно, натхненники таких мобілізацій не могли не усвідомлювати їхні можливі трагічні наслідки, однак домінантою того немилосердного часу та ще й в умовах тоталітарного режиму стало гасло «перемога будь-якою ціною», втім числі – й ціною життя юних.

Чимало юних українців потрапляли до місцевих партизанських загонів і ставали їхніми бійцями. Зокрема, чимало підлітків і юнаків боролися з окупантами у складі партизанських з'єднань С. Ковпака, О. Федорова, М. Наумова та багатьох загонів. Як правило, юні месники служили зв'язковими, розвідниками, підривниками, бійцями господарських підрозділів, санітарами партизанських шпиталів. Досі не вдалося вийти на бодай приблизні узагальнюючі цифри участі неповнолітніх громадян у партизанських формуваннях України. Але слід враховувати, що лише в партизанських з'єднаннях України було задіяно понад 1800 юних бійців (тут не враховано їхню чисельність в окремих партизанських загонах).

Відсутність бойового вишколу та досвіду, дитяча безпосередність і притаманне юному віку нехтування небезпекою стали причинами масової загибелі юних партизанів під час виконання ними бойових завдань чи здійснення каральних акцій окупантів. Мужність багатьох неповнолітніх месників була відзначена високими бойовими нагородами (в тому числі посмертно). Так,

В. Котик отримав звання Героя Радянського Союзу, В. Коробко був нагороджений орденами Леніна й Червоного прапора, М. Глазко і В. Казначеев – орденом Леніна, М. Семенистий – Червоного прапора, Р. Руднев і М. Хавдей – Червоної Зірки. Сотні юних партизанів нагороджено медалями «За відвагу», «За бойові заслуги» та «Партизану Вітчизняної війни».

Ще однією формою участі неповнолітніх у спротиві окупантам став підпільний рух. Здебільшого вони залучалися до такої боротьби через розгалужену мережу підпільних комсомольсько-молодіжних осередків. Так, лише в Київській області діяло 53 підпільні комсомольські організації, Полтавській – 39. Однією із найбільш міфологізованих радянською пропагандою підпільних організацій стала «Молода гвардія» (м. Краснодар). Серед інших відомих молодіжних організацій – «Спартак» (Кіровоградщина), «Добровільна організація патріотів» (Запоріжчина) та ін. У с. Покровському (Донбас) нелегально діяла підпільна піонерська організація «Каровська спілка піонерів» (керівник – 14-річний В. Носаков). Юні підпільники розповсюджували листівки, псували майно окупантів, рятували молодь від відправки в Німеччину тощо.

Досить поширеним явищем була й участь неповнолітніх у спонтанних формах руху Опору. Вони переховували радянських бійців, здійснювали диверсії, усіляко сприяли наступу Червоної армії під час вигнання ворога з окупованих територій. Одним із найбільш відомих фактів такої боротьби стала влаштована підпітками А. Буценком, Б. Гайдаєм та І. Сацьким диверсія в Лубенському залізничному депо (Полтавщина). Лише по м. Києву та окремих районах Київської області було зафіксовано понад 25 активних учасників спонтанної боротьби з окупантами.

Бібліографія

Голиш Г. М. У вирі війни. Становище неповнолітніх громадян України в 1941–1945 рр. Черкаси, 2005. 323 с.

Голиш Г. М., Голиш Л. Г. Трагедія знівченого дитинства // Україна в Другій світовій війні: погляд із XXI ст.: історичні нариси: в 2 кн. Київ, 2011. С. 127–174.

Григорій ГОЛИШ, Лариса ЛИСИЦЯ